

Rituál a jeho role pro kulturu a společnost

Rituály přechodu, liminalita, communitas

Rituál jako termín, metadefinice rituálu

Přístup Ronalda Grimese

3AM182 Sociologie kultury

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

(Christmas gift-bringers of Europe, 2019)

Meta-definice rituálu

- Definice z definic, hledání společných prvků různých definic rituálu

Rituály jsou:

- kulturně konstruované; tradičně schvalované i sankcionované;
- chováním, praxí, performancí, tělesnou aktivitou a/nebo aktivitou řečovou;
- aktivity nerozlišující mezi účinkujícími a publikem, účinkující jsou současně publikem;
- aktivity vydělené z rutiny každodenního života.

Přechodové rituály

Arnold van Gennep

(1873–1957)

francouzský etnolog

(Arnold van Gennep - Alchetron,
The Free Social Encyclopedia,
2018)

Kniha Přechodové rituály (Les rites de passage, 1909).

Obřady, které symbolizují přechod jedince či skupiny z jedné sociální pozice do druhé, např. těhotenství, porod, iniciační rituály, zasnubní a svatební rituály, pohřeb.

Průběh rituálu podle van Gennepa

1. Odloučení (preliminalita)

Oddělení od předchozího stavu, situace nebo skupiny, podrobení zkouškám, konec doposud platných pravidel

2. Pomezí (liminalita)

Jedinec nepatří do žádné skupiny, neplatí pro něj žádná pravidla, období strachu, nejistoty a prázdnoty, příprava na novou společenskou roli

3. Přijetí (postliminalita)

Zapojení jedince do nového stádia života, nová společenská role a status

Victor Turner

(1920–1983)

skotský antropolog

(Victor Turner biography, birth date, birth place and pictures, 2010)

v letech 1950 – 54 výzkumy v dnešní Zambii,
kmen Ndembu – rituál „Isoma“.

Vyzdvihuje význam symbolů, symbol jako základní prvek kultury.

Základní termíny V. Turnera

- **communitas** – nestrukturovaná nebo rudimentárně strukturovaná a relativně nediferencovaná skupina jedinců, jež jsou si rovni a kteří se společně podřizují obecné autoritě starších z hlediska rituálu.
- **liminální bytost** – člověk na prahu, ani tady ani tam, jehož vlastnosti jsou nejasné

- V pozdějších dílech definoval Turner vedle liminality i tzv. **liminoidní jevy**, které lze pozorovat například při soudobých kulturních i sportovních událostech.
- Liminoidní zóny – alternativní prostory, pukliny v sociální realitě, kterými je možné realitu nahlížet z odstupu, a zároveň paralelně prožívat zkušenost jiného. Liminoidní fenomény mohou nabývat mnoha různých forem, vytvářet prostor pro realizaci různých vkusů a soupeřit spolu na kulturním trhu.

Foto: Lubomír Kotek (Nosil, 2011)

Má rituál smysl?

- Indolog a religionista Axel Michaels uvádí, že rituály jsou skutečně bez významu. **Právě to je ale velmi významnou skutečností.**

Argument opírá o tyto poznatky:

- 1) Mnohé rituály vznikly z jednání, u něhož existovaly dobré důvody, aby bylo opakováno a předáváno. Za vznikem rituálů mohly stát problémy nebo konflikty, které bylo potřeba řešit – individuálně či kolektivně. Mezi zvířaty například není ritualizováno narození, lidské bytosti ale takový rituál potřebovaly.

Rituály jsou považovány za rigidní, stereotypní a neměnné, protože mají být z podstaty obtížně změnitelné. To ale neznamena, že rituály jsou neměnné. Naopak, **jsou pozměňovány, aniž by se vzdaly tvrzení, že jsou neměnné.**

2) Existovaly dobré důvody, proč se společnosti odkazovaly na toto tvrzení o neměnnosti rituálů.

- **Fylogenetické** – lidé se naučili udržovat a předávat kulturní hodnoty a techniky po staletí, aniž by je znovu a znovu aktivovali racionální volbou.
- **Psychologické** – ne každá aktivita musela být zatížena poznáváním.
- **Sociální** – ne každá pozice nebo statut musely být legitimizovány.
- **Náboženské** – rituál pomáhá snášet napětí mezi změnou a kontinuitou.

- 3) Pokud se lidé identifikují v rituálech s neměnností a věčností (ve védských rituálech například s věčností véd), vzdorují nejistotě minulosti a budoucnosti, života a smrti. V rituálech se stávají „věčnými“, souvisejícími s něčím, co existovalo vždy, nikdy se nezměnilo a je oddělené od každodenního života a jeho profánnosti. Rituály jsou inscenací, produkcí věčnosti a snahou odporovat změně, která v sobě zahrnuje konečnost (a nakonec smrt).

J.G.Platvoet

in (Kreinath, Snoek, & Stausberg, 2006):

- Textová analýza vybraných děl šesti významných religionistů druhé poloviny 19. století ukazuje, že termín rituál nebyl častý. Většina z nich používala mnohem častěji termíny „worship“ či „ceremony“. Například E.B.Tylor použil ve sledovaných dílech termín „worship“ více než pětsetkrát, slovo „rite“ dvěstěkrát a „ritual“ pouze šestnáctkrát.
- To se rychle změnilo po roce 1890. Termíny spojené s křesťanskou tradicí byly nahrazovány neutrálním slovem „rituál“, které pro popis mimoevropských náboženství či kultů sloužilo lépe než tradiční, eurocentrické pojmy.

- Snaha o úplné pokrytí variet religiozity, o objektivitu a neutralitu, je spojena jak s protestantskými liberálními teology, tak s post-křesťanskými autory, jakým byl Mircea Eliade.
- Úplné vítězství termínu „rituál“ přinesla šedesátá léta, spojená s dekolonizací a posunem ve výzkumu náboženství. V osmdesátých letech, po nastolení „sémantické nadvlády“ pojmu rituál, vznikl nový obor – **ritual studies** – jehož hlavním představitelem je Ronald Grimes.

Ronald L. Grimes

Contact Information

Waterloo, ON, Canada N2L2E8

ronaldLgrimes@gmail.com

Areas of Teaching and Research

- Ritual studies
- Religion, media, and the performing arts
- Anthropology of religion
- Religions of the American Southwest
-

Ronald Grimes

nar. 1943

Moderní západní společnost je silně deritualizovaná. Mnoha lidem připadá (náboženský) rituál jako vyprázdňená a nepoužitelná forma.

Potřeba jednat rituálně ovšem plyne z biologické podstaty člověka, tato potřeba nezaniká ani v silně individualistické společnosti dneška. Ritualizace je součástí sportu, světa médií, politiky či nakupování.

- V naší moderní společnosti se často chováme jako „rituální invalidé“.
- Není důležité jen to, že jsou rituály prováděny, ale jak jsou prováděny. Je proto možné (a nutné) rituály kritizovat, stejně jako například umělecká díla.
- V rámci existujících rituálů je možné popsat formy, které jsou živé a při plném rozvinutí velice působivé. Jsou zde ale přítomny i formy s nevyužitým potenciálem, ustrnulé, a někdy i patologizující (např. davová psychóza). „**Rituální specialisté**“, pokud k tomu mají předpoklady, dokáží tyto nefunkční formy rozpoznat a odstranit tak, aby mohl rituál přežít.
- Stejně jako existuje literární brak a kýč, existuje i brak a kýč rituální.

„A final but tentative conclusion: Although in highly abbreviated forms theories sometimes achieve currency in the public domain, they are often impotent to challenge or change public perceptions effectively. Images, especially performed ones, are more effective than theories at actually challenging dominant, popular ideas of ritual.“

The enduring power of ritual – Mystic Vision, 2019

Reference

- *Arnold van Gennep - Alchetron, The Free Social Encyclopedia*. (2018, 11. ledna). [vid. 2019-06-08]. Dostupné z: <https://alchetron.com/Arnold-van-Gennep>.
- van Gennep, A. (2018). *Přechodové rituály - Systematické studium rituálů*. Praha: Portál.
- Hejdánek, L. (2014). *O umění*. Praha: OIKOYMENH.
- *Christmas gift-bringers of Europe*. (2019, 8. června). [vid. 2019-06-08]. Dostupné z: <https://jakubmarian.com/christmas-gift-bringers-of-europe/>.
- Jetmarová, J. (2017). O liminalitě, communitasa a dotecích Absolutna. Fenomenologie ultravytrvalostního sportu. *Český lid*. [vid. 2019-06-10]. Dostupné z: <http://ceskylid.avcr.cz/media/articles/573/submission/original/573-1549-1-SM.pdf>
- Kreinath, J. Snoek, J. & Stausberg, M.(2006). *Theorizing rituals*. Leiden, Boston: Brill.
- Nosil, L. *OBRAZEM: Ze života Václava Havla. Týden.cz*.). [vid. 2019-06-10]. Dostupné z: https://www.tyden.cz/fotogalerie/obrazem-ze-zivota-vaclava-havla_4939/383110/
- Pehal, M. (2014). Rituál a tělesnost: ritologie Ronalda L. Grimese. *Theatralia*). [vid. 2019-06-08]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/129836/1_Theatralia_17-2014-1_6.pdf
- Suk, J. (2013). *Politika jako absurdní drama. Václav Havel v letech 1975–1989* . Praha, Litomyšl: Paseka.
- *Ronald L. Grimes – Ritual Studies International*. (2019). [vid. 2019-06-11]. Dostupné z: <http://ronaldgrimes.twohornedbull.ca/>
- *Sametové posvícení. Humorem za zářné řízky!* (2019). [vid. 2019-06-11]. Dostupné z: <http://www.sametoveposviceni.cz/>
- *The enduring power of ritual – Mystic Vision*. (2019). [vid. 2019-06-11]. Dostupné z: <https://mysticvisionblog.wordpress.com/2013/02/27/the-enduring-legacy-of-ritual/>
- Turner, V. (2004). *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons
Uveďte původ – Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

